

'De duijvel jaegt ons ... nu kunt gij weeten hoe de bokkereijders leven' (enige vermelding in eigen handschrift).

De Bokkerijders zijn voor sommigen een droom en een verlangen naar een oudere maatschappij die hen wat meer ruimte toebedeelde.

INLEIDING

Tijdens de executiegolf van 1743 van de eerste bende onder leiding van Matthias Ponts bleven er aan de randen van het gebied waar de bokkenrijders opereerden nog enkele complicen die de dans ontsprongen. We denken dan aan de groep rond Baltus Kerckhoffs met o.a. de landbouwer Hans Peter Crichelberg in het Land van 's Hertogenrade. Aan de westkant rond Schinnen-Geleen bleven o.a. Jonkheer de Gavarelle en Geerlingh Daniëls buiten schot. Later sloot zich ook Jacques Dujardin bij hun aan.

Werd de groep rond Gavarelle in 1751 in de kraag gegrepen de groep rond Baltus Kerckhoffs kon onverstoord haar activiteiten uitbreiden o.a. door het aantrekken van Josef Kerckhoffs die een nieuw elan meebracht. Hun beweging groeide

uiteindelijk uit tot de derde en grootste bende van de bokkenrijders die zijn weerga niet kende.

Al in 1738 waren ze bijeengekomen op de Heksenberg in de buurt van Heerlen. 't Cuijperke, alias Leonard Jessen had hen hiervoor gevraagd. Ze gingen met zijn zoon Hendrik en zijn dochter Marie (in mannenkleren) naar de heide in de buurt van de Heksenberg en vormden daar in een dal een groep met twaalf of dertien anderen, waaronder hij De Gavarelle van Geleen herkende. Ze stelden zich samen op in een ring en in het midden bleven de Gavarelle met Geerlingh Daniëls staan, die een dode hand had waarin een kaars werd aangestoken. Er werd gezegd dat zij nu de eed moesten doen en wie de eed zou breken dat hij gedood zou worden. Ze legden de eed af voor de Gavarelle, bijgestaan door Geerlingh, die hun namen in een ledenboek schreef. Een vingerafdruk in bloed door een prik in de vinger was voldoende. De Gavarelle en Geerlingh Daniëls gingen met de afdoender op de Akerstraat mee. De anderen gingen naar huis.

We zien hier parallellen met een 'coven' of heksenkring; een groep van 12 à 13 mannen in een cirkel bijeen. Een coven wordt gewoonlijk gebruikt om er een samenkomst van heksen mee aan te duiden. Coven is oorspronkelijk een Schots woord

uit de late middeleeuwen (omstreeks 1500) dat 'samenkomst van personen' betekende. Later werd daar het Engelse woord 'convene' (bijkomen) en het Franse woord 'convent' (klooster) uit afgeleid.

Sinds de 17e eeuw werd de term in de Europese folklore gebruikt om er groepen heksen mee aan te duiden. De eerste vermelding met deze betekenis komt van Isabel Gowdie, die in 1662 covens met 13 leden beschreef. Onder invloed van Gardner wordt er tegenwoordig een verband van een groep heksen mee aangeduid. De leider van een coven is dan de Hogepriesteres die onder andere de rituelen kan leiden.

Een coven uit het Nieuwe Heidendom kan uit vier of meer mensen bestaan. Zowel vrouwen als mannen kunnen deel uitmaken van een coven. Ze kunnen rituelen uitvoeren die volgens bepaalde regels gehouden worden. Binnen de maanvereerders zijn er verschillende stromingen, in de meeste stromingen komen covens voor. Deze hebben dan de regels en wetten van die stroming overgenomen en leven daarnaar. In covens van de maanvereerders verzamelen heksen zich teneinde samen te werken. In een coven wordt gewerkt en opgeleid.

1.

Ondertussen was de familie Offermans uit Spaubeek bijeen gekomen in Gasterij Terborgh, een uitspanning die zich gevestigd had in één van de schuren van het kasteel Terborgh. Tsja, daar staan we dan, zei Ruben. We hebben een Bokkenrijder in de familie. Elke familie hier kent wel een Bokkenrijder, zei Elisa. Het is Schele Mevis, ging Ruben verder. Hij heeft de hele bende verklikt. Iets wat hij moest bekopen met de galg. Hij had natuurlijk op verbanning gerekend of misschien vluchten, zodat hij 'in effigie' opgehangen werd.

'Mevis Offermans?', ging Ruben verder.

'De Bokkenrijders stellen ons voor raadsels.'

Het is zo kwam Remi tussenbeide dat de familie Offermans oorspronkelijk afkomstig is uit Nuth. Onze opa is in Vaesrade geboren. Misschien is Mevis Offermans helemaal geen familie. Dat zou toch al te gek zijn, zei Ruben. We hebben hier te maken met een Offermans in Spaubeek en 250 jaar later wonen er nog steeds Offermansen in Spaubeek. Hij is gegarandeerd familie. Ik heb hier het boekje: *Een familie Offermans in hartje Zuid-Limburg van Paul Orbons (eigen beheer)*. Daarin staat dat in het 'Woordenboek van de familienamen in België en Noord-Frankrijk' de naam Offermans

onder verschillende spellingen genoemd:

Offerman, Offermans, Offermars en Offergelt(s).

Van oorsprong is het de naam van een kerkdienaar zoals koster. Hij komt voor van Noord-Frankrijk tot ver in Duitsland, daar meestal als Offermanns geschreven.

De koster (offerman) had in een gemeenschap een niet onbelangrijke functie. Hij moet school houden voor de kinderen, het altaar schoon houden, de klok luiden, de mis en de vespers dienen en de pastoor vergezellen als deze de parochianen buiten de kerk de sacramenten gaat toedienen. Ook is hij een soort penningmeester voor de kerkgemeenschap.

De naam is al oud, in 1340 wordt een Mathijs Offermans in Brugge genoemd. In Doornik vindt men een Hendrik in 1433 en in 1538 een Jacob in Ghielis. In ons land is de eerste vermelding uit Heer bij Maastricht waar Johan Offermans op 3 september 1344 schepen was. Op 4 oktober wordt ook Nitel Offermans schepen.

Er wordt vermeld, over Mevis Offermans, dat van deze tak niet veel bekend is, daar zij hetzij vertrokken is of uitgestorven. Conclusie: hier is niet helemaal duidelijk of Mevis Offermans wel familie van de huidige Offermansen was. Wel dat Christiaan Offermans en Ida Offermans (Maes) lid waren van de bende van Ernest Mistorius.

Een van de beste voorbeelden uit de eigen archieven van de nadelen van de eeuwige erfpacht zien we bij de zogenaamde *Offermans-* of *Merckelbachgoederen*. Enkele met erfpacht belaste goederen in Berg waren o.m. de Offermansgoederen. Het geslacht Offermans leverde voor de 16^e eeuw verschillende schepenen aan het Bergse gerecht en de leden ervan woonden nabij de oude kerk aan de Kleinstraat. Te weten Johan Offermans (1360), Jacob Offermans (1401), Jan Offermans (1448) en Jacob Offermans (1492). Deze stamvaderen woonden allen in het Offermanshuis aan de Kleinstraat. De goederen vererven o.m. via de families Merckelbach en Knubben naar Notten, De Tyts en Heutes. In 1734 ontstaat een proces tussen het Klooster van Recheim en de erfgenamen over de betaling van 2 mud (48 vaten of ca. 960 kg) rogge. Tijdens het proces wordt door het klooster een gezegelde brief geproduceerd, waarin de creatie van de erfpacht is vastgelegd. De datum is 12 juni 1492. Ten overstaan van schout en schepenen en de stadhouder en de laten van de Hof van Berg, toebehorend aan Jonker Jan van Pallant, sluiten Geurt Offermans en Hendrik van Duetzoer als vertegenwoordiger van het Clooster ende Juffrouwenconvent tot Rechiem, de erfpachtovereenkomst.

Van oudsher zijn er drie kernen van bewoning in Berg geweest; rondom de Oude Kerk en aan de Bies; een tweede gedeelte rondom de Schonenpoel; tenslotte nabij de Markt. Pas in en na de 18e eeuw werden er huizen bijgebouwd bezuiden de Rijksweg en aan de Grote straat.

Het eerste gebied werd 'gedomineerd' door de Kerk, omgeven door vier grote boerderijen. Aan de Kleinstraat lag voor 1750 slechts één boerderij, het *Offermanshuis*. Lange tijd in handen van de familie Notten en daarvoor afkomstig van Knubben, Merckelbach, daarvoor Offermans. Rond 1660 werd bij het oudste gedeelte een nieuw huis opgetrokken (getimmerd). In ca. 1530 woonde daar toenmalig Dirick van Scharn. Deze Dirk is waarschijnlijk met een Offermans-dochter getrouwd. Waarschijnlijk een zuster van Gerard senior. Het huis was belast met 16 aldegroten en 4 capoenen aan de Palantshof. Iets ten zuiden van het huis Offermans lag de Putwei (zo genoemd omdat de wei grensde aan de Putstraat), die nog eens was belast met 2 vat gersten en 5 capoenen. De lasten van deze wei worden in 1775 gedragen door Jan Claessens, die het grondstuk in 1761 kocht en er het huis op bouwde, waar nu nog nazaten in rechte lijn wonen. Het oude *Offermanshuis* is waarschijnlijk dat, waar na Notten o.m. families Meertens, Scheepers en meer naar

deze tijd Prickaerts, De Hoen, Blom, Reiss, Geijselaers woonden.

'We zijn allemaal nakomelingen van een zekere Gerard Offermans (geboren ca. 1470 te Berg, overleden ca. 1531) die rond 1500 Stadhouder van de laathof van het Huis Hoen te Hoensbroek was en in 1509 als zodanig genoemd wordt. Hij wordt ook nog genoemd in 1512 als schout en in 1523 als stadhouder van het leenhof van Hoensbroek.

Gehuwd met een vrouw met de achternaam Wuestenraedt. De kinderen heten in chronologische volgorde Martinus, Godfried, Margaretha, Marie, Ghielis en Gerard. Deze, als laatste genoemde, Geurt of Gerard (ca. 1515 te Hoensbroek, 30-01-1597 te Heer, gehuwd met N. Caldenberg) is in 1565 bode van de schepenbank, in 1570 schepen te Heer en in 1585 meier en laat van de Laathof 'de Roede Schilt', één van de drie laathoven in Heer. Deze laathof was verbonden aan een hoeve, genaamd 'de Roede Schilt', gelegen in de buurt van de oude kerk van Heer, aan de Heerstraat grenzend aan het Gemeentebroek. Volgens het testament van pastoor Mathijs van Hinsbeck van 30-05-1576 erft hij in 1590 met de verplichting de armen uit de nalatenschap te betalen. Hij overlijdt in 1597.

Gezien de voornaam en de streek waarin hij woont moet dit dezelfde Gerard zijn die in 1585 tot de

schepenen van Berg behoorde. Zo was de driehoek, van het oude geslacht Offermans, zijnde Berg-Hoensbroek-Heer weer compleet.'

Er wordt vermeld, over Mevis Offermans, de Bokkenrijder, dat van deze tak niet veel bekend is, daar zij hetzij vertrokken is of uitgestorven. Mevis Offermans hij is gedeserteerd soldaat in Hollandse dienst. Mevis (Barthelomeus) Offermans, alias Scillen Meven, alias schele Mevis, woonde in Spaubeeks Hegge naast Michel Hennix aan de ene kant en Hannes Jansen aan de andere kant.

Barthelomeus Offermans is geboren in 1708 en is getrouwd met Maria Schols, zus van de notoire bokkenrijder Peter Schols. Ze hebben samen één dochter Sibil geboren in 1735 en nu dus vijftien jaar oud. Later getrouwd met een zekere Renckens uit Schinnen. Conclusie: hier is niet helemaal duidelijk of Mevis Offermans wel familie van de huidige Offermansen was. Wel dat Christiaan Offermans en Ida Offermans (Maes) lid waren van de bende van Ernest Mistorius:

2.

'In juli 1737 werd in de pastorie van Walhorn, ten noorden van Eupen, ingebroken. De pastoor luidde de noodklok en de rovers namen de vlucht

met hun buit. De pastoor ging hen met enkele getrouwen achterna, maar ze bleken te zwaar gewapend.

Geen drie jaar later, in 1740, werden vijf mannen en twee vrouwen van die bende in Hoensbroek opgepakt, volgens een bepaalde versie stomdronken in de brouwerij. De aanvoerder, Ernest Mistorius, was een zigeuner, de gevaarlijkste van de troep. Ze hadden zadelpistolen en messen. Ze werden beschuldigt van talrijke diefstallen, en ze hadden kerken opengebroken en 'ten schandelijkste' ontheiligd. Op 4 april 1740 noemde Mistorius op de pijnbank verschillende medeplichtigen van de Maasbende, zelfs zijn zwager. Mistorius en de andere mannen van zijn groep werden opgeknoopt.

Ida had met haar halfbroer Guillaume Offermans in bloedschande geleefd. Guillaume werd in Maaseyck geëxecuteerd. Na haar vlucht sloot Ida zich aan bij de bende van Mistorius. Uiteindelijk werd ze gezeseld en verbannen.

'Ze roofden in Walraedt, Gulick, Terheyen, Sittard, Klimmen, Gulpen en Wittem.

In juli 1737 werd in de pastorie van Walhorn, ten noorden van Eupen, ingebroken. De pastoor luidde de noodklok en de rovers namen de vlucht met hun buit. De pastoor ging hen met enkele

getrouwen achterna, maar ze bleken te zwaar gewapend. Hij liet het er echter niet bij zitten. Hij ging hen opzoeken in hun 'leger' bij Wittem, samen met zijn knecht. Ze overrompelden de twee rovers die de wacht hielden, maar terwijl de knecht de gestolen voorwerpen zocht, schoten andere rovers de pastoor dood. De knecht kreeg een kogel in de schouder, en de vrouwen van de bende takelden hem zo erg toe dat hij zijn verdere leven kreupel bleef.

Geen drie jaar later, in 1740, werden vijf mannen en twee vrouwen van die bende in Hoensbroek opgepakt, volgens een bepaalde versie stomdronken in de brouwerij. De aanvoerder, Ernest Mistorius (Hugo Ernest Mistarius), was een zigeuner, de gevaarlijkste van de troep. Hij woonde op de Wal langs de Maas in Maastricht. Hij kon lezen en schrijven. Werd in 1737 uit Gulpen verbannen. Uit de akten blijkt verder dat Mistorius 'eenen considerabelen rang' bekleedde in zijn bende. Ook had hij particuliere relaties met andere benden onderhouden. Ze hadden zadelpistolen en messen. Ze werden beschuldigt van talrijke diefstallen, en ze hadden kerken opengebroken en 'ten schandelijkste' ontheiligd. De beschuldiging luidt in het kort als volgt. Beklaagden hadden vele jaren in de Landen van Overmaas en elders gevagebondeerd en vooral op

kermessen en jaarmarkten gestolen. Vreemd is het dat in deze processen geen sprake is van een roverseed, die toen al gebruikelijk was.

Op 7 januari 1740 werden 5 mannen en 2 vrouwen in het Panhuys te Hoensbroek gevangen genomen en in het bezit van gestolen voorwerpen bevonden.

Ze bekenden vier huisinbraken gepleegd te hebben, te Schimmert, Klimmen, Gulpen en Abshoven, en bij Munstergeleen. Ze zeiden ook dat ze de pastoor van Walhorn hadden vermoord.

Op 4 april 1740 noemde Mistorius op de pijnbank verschillende medeplichtigen van de Maasbende, zelfs zijn zwager. Mistorius en de andere mannen van zijn groep werden opgeknoopt.

Blijkens de klacht en conclusie van de schout op 20 april 1740 had Christiaan Offermans aan alle diefstallen die de bende van Mistorius begaan had deelgenomen en bovendien nog in 1739 een diefstal gepleegd te Nijswiller. De schout vroeg de doodstraf voor hem. Volgens Sleinada is hij in Hoensbroek geëxecuteerd.

Ida Offermans alias Maes had met haar halfbroer Guillaume Offermans in bloedschande geleefd. Guillaume werd in Maaseyck geëxecuteerd. Na haar vlucht sloot Ida zich aan bij de bende van Mistorius. Zij was toen zij verhoord werd op het laatst van haar zwangerschap, een feit dat de

gezworen vroedvrouw Margaretha Offermans op last van de schepen moest constateren. Ze werd beschuldigd van af haar jeugd met vagebonden, dieven en moordenaars te hebben rondgezworven. Ze was aanwezig bij alle beraadslagingen en verscheidene diefstallen. Te Rothem had zij met andere bendeleden de Heilige Hostie uit een gestolen monstrans gegeten. In 1737 had zij te Hoensbroek aangezet en toestemming gegeven tot de moord op haar man Antoon van Buyren. Daarna leefde ze enige tijd met Peter den Duyvel, een van de moordenaars. De had ingebroken in de kerk van de kleine Sint-Jan te Hoensbroek, de oude parochiekerk thans in gebruik als kapel. De hoofdzakelijk in mergel opgetrokken laat-romaanse toren werd gebouwd in de eerste helft van de 14^e eeuw.

3.

Tussen het Vrouwenbosch, het Spaubekerbos en het Stammenderbos ligt het plaatsje Spaubeek verscholen in het dal van de Geleenbeek. Oudere schrijfwijzen zijn: Spaltbeche, Spaltbeke, 1148, 1175 Spaltbeke, 1271 Spalbeke, 1286, 1288 Spabeke, 1377, 1400, 1444, 1485 Spaubeke, 1388, Spaubecke, 1441 Spaubecque, 1472 Spaubbeck, 1613 Spauwbeecke. In de middeleeuwen is er sprake

van Over- en Neer-Spaubeek. Over-Spaubeek lag ter hoogte van de huidige Dorpsstraat. Neer-Spaubeek is het oudste deel van het dorp Spaubeek. Het lag in het Geleendal bij kasteel Terborgh en wordt tegenwoordig aangeduid met de benaming Oude Kerk.

Naamsverklaring: Spalt 'beek in een kloof', 'beek in de spalt', 'beek die in een spleet loopt', 'gespleten beek' hangt samen met spouwen, 'spleeten' afgeleid van 'spalde' = kloof, reet. In het Heuvelland heeft een naam als Spaubeek de betekenis van geul. Zo gezien betekende Neerbeek 'het stroomafwaarts gelegen deel van Beek', terwijl Spaubeek als 'het bij de 'spalt' gelegen deel van Beek' beschouwd kan worden. Spaltbeke uit de twaalfde-eeuwse oorkonden sloeg op de nederzetting die later in de volksmond Oud-Spaubeek genoemd zou worden.

Te Oud-Spaubeek is een opvallend brede kloof in het landschap te zien. De Dorpsstraat volgt de rand van de kloof. De huizen aan die zijde van deze straat hebben een veel lagere achterkant dan de voorkant en de daarbij behorende tuinen liggen in de laagte, in de kloof. Ter plaatse wordt die kloof Grub of Grubbe genoemd, vandaar de Grubbenweg en het Grubbervoetpad. Door deze kloof stroomt het Hoogbeeksken. Het is de vraag of men deze kloof op het oog heeft voor het

verklaren van de naam Spaubeek. Het toponiem Spaubeek verwees in oorsprong naar die spalt.

De kronkelige weg die van de Heiberg afkomt maakt wat ruimte in het dal van het Hoogbeeksken langs de Dorpstraat van Spaubeek. Het is daar waar de Grubben in het stroomdal uitkomen. Formatie van Singraven geheten. Hier hebben vroeger mensen huizen gebouwd in de beschutting van het hoog oprijzende Spaubekerbos met z'n kleinschalige zand- en grindwinningen. De kern bestaat uit een centrale boerderij gebouwd in 1708 die opgetrokken is uit vakwerk, welke alleen nog vanuit de binnenplaats te zien is. Zoals zoveel boerderijen in Spaubeek.

Aan de loefzijde (straatkant) is er versteend vakwerk tegen de regenslag. Op de binnenplaats is er, zoals gezegd, echt zwart-wit vakwerk met een trapje omlaag naar de deur van de waterkelder met tongewelf. Verder stonden er op de zonovergoten binnenplaats overal pannetjes en potjes met planten erin. Naast de deur is een klein beeldje van Maria met kindje op haar rechterarm onder een arcade met twee geprofileerde zuiltjes. Dit links naast de voordeur ingemetselde beeldje van 11x22 cm is van grijs-geel gebakken gietklei. De schenkers hebben het beeldje in 1972 uit Spanje meegebracht. Het zou een kopie zijn van een 12e

eeuwse Catalaanse Madonna in Romaanse stijl. Dit beeldje zou ik 'een mild welkom' aan de bezoeker willen noemen. Verder vielen de drieluiks gebrandschilderde glas-in-lood ramen op die overal rondom de hoeve te vinden waren. Het kenmerkende van dit huis is de opkamer met daaronder een waterkelder waar een bron tevoorschijn komt. Dit is het begin van het Hoogbeeksken. De aanwezigheid van deze bron zorgde ervoor dat hier ooit een brouwerij gevestigd was.

'Hier borrelt de 'Broekerbron' op', zei Florian.

'Hier is het heiligdom.'

'Hier is de oorsprong en het begin.'

'Kun je eruit drinken?', vroeg Dennis.

'Maar natuurlijk', zei Florian.

'Het is het zuiverste water wat je je maar kunt voorstellen.'

'Gezuiverd door de omliggende aardlagen.'

'Er is hier namelijk een bronheiligdom, omdat de autochtonen het hier opborrelde bronwater magisch, genezende krachten toedichten.'

'Dit wordt een bronvijver of limnokrene genoemd, gevoed door de het Hoogbeeksken die hierachter stroomt.'

'Om dit bronheiligdom heen werd Belver ooit gebouwd.'

‘Het heeft dus niet te maken met ‘mooi zicht’’, zei Dennis.

‘Die naam is er later aan gegeven’, antwoordde Florian.

‘Met de bouw van een gebedshuis op die plek wilden de gelovigen tot uitdrukking brengen dat bij hen de heidense bronnencultus had plaatsgemaakt voor het nieuwe geloof.’

‘Bronheiligdommen zijn oeroud en sinds de christelijke tijd als zodanig herkenbaar door de naam van de een of andere heilige die er werd aan gehecht: de bronnencultus werd afgedekt met een heiligencultus. Volgens verweerde inscripties werd dit bronheiligdom reeds in 962 gesticht, omdat de autochtonen het hier opborrelde bronwater magische, genezende krachten toedichten.’

‘Offergaven in allerlei vormen en van velerlei betekenis werden in het bronwater gedeponereerd.’

‘Hierbij zijn met name ex voto’s van belang.’

‘Het was gebruikelijk om munten in bronnen te werpen.’

‘Het hoorde een ondiepe bron te zijn met allerlei scherven op de bodem.’

‘Het aardewerk werd als votiegift tijdens rituele festiviteiten in het meer geworpen, welke gevoed wordt door een eeuwige bron.’

‘Deze bronnen zijn van groot belang omdat ze door de eeuwen heen als cultusplaats of als

heiligdom fungeerden vanwege de vruchtbaarheidsbrengende en geneeskrachtige werking van het bronwater.'

'De verering van bronnen in voorchristelijke religies betreft ook de bron als schenker van levenskracht en vruchtbaarheid.'

Het gebied heet 'Op 't Broek'. Wat zoveel betekent als 'boven op het broek'. Het ligt waar het Hoogbeeksken vroeger al een moeras had gevormd, want broek betekent moeras. Dit moeras ligt hoger dan de andere broeken van Spaubeek dus vandaar de naam 'Op 't Broek'. Het is een kleine niche in de zo anders drukke Dorpstraat die erlangs loopt. Hier vestigde in de jaren 70 van de vorige eeuw de familie Offermans en openden er een winkel in antiquariaten 'Le Livret' genaamd.

4.

We gaan terug in de tijd en schrijven mei 1750. Mevis Offermans keert terug van zijn werk. Hij is zandman en gedeserteerd soldaat in Hollandse dienst. Dat betekent dat hij elke morgen met paard en wagen de Diependaal opgaat om daar zilverzand te zeven en dat vervolgens te verkopen. Barthelomeus Offermans is geboren in 1708 en is getrouwd met Maria Schols, zus van de notoire